

IDÉE, RÉDACTION, CONCEPTION:

Inge Dehennin, Roland Perry, Dora Scott, Nic Smol

ILLUSTRATIONS:

Daniel Apolônio Silva de Oliveira, Bart Braeckman, Alcides Sánchez-Monge

ÉDITION D'ILLUSTRATIONS:

Inge Dehennin, Xue Qing

TEXTE:

Yao Kolombia Adjiguita, Daniel Apolônio Silva de Oliveira, Wim Bert, Bart Braeckman, Wilfrida Decraemer, Eduardo de la Peña, Godelieve Gheysen, Toon Janssen, Tina Kyndt, Lidia Lins, Lisa Mevenkamp, Tom Moens, Dieter Slos, Nic Smol, Hanne Steel, Nicole Viaene et Wim Wesemael

TRADUIT PAR:

Antoine AFFOKPON, Julien AVAKOUDJO, Ephrem HOUALAKOUÉ

PUBLIÉ PAR:

Nematology Coordination Office - Ghent University (2024)

Cofinancé par le
programme Erasmus+
de l'Union européenne

Agro- and Environmental
Nematology
INTERNATIONAL MSC

vliruos
SHARING MINDS, CHANGING LIVES

SIN A SO YI Z, NEMATODU LE NC DY CN SINWS NU GBE MITCN!

Wema e nyi sinme
dɔngbɔn nu le me tɔn kpo
nematodu le sin tan
kpo tɔn e

Sin A sóyì à Z, vòn lè qyó sinmè nú gbè mitón lé!!

Vón e nyí xixá lé, nèmatódù lé: été ká nyí mo^v?

Mè gègé ná bó má túùn yě a^v, ó, yě gbòn fí bi^v lobo sùkpó. Yě qò kómè qò afò mìtón lé gló hweenù mì zòn afòvó gbòn xùtà e. Mo^v qokpó ó, è nō lé mò yě qò pòmù e è nō só e mè, qò ma^v gbò mìtón mè. Yě qò fí e d'ablù qò xù mé e kpó ayikúngbàn kpó jí. Nèmatódù lé nō hwèsin bò nùvídògbè sín mò mè jén é nō mò yě qè. É ká tîn e kló lobo nō blo nu^v jlèkpo gege lé.

Nu^v nyanya e yě nō wá dó nùkún lé wú e wé zón bò è túùn yě. Yě nō lé wà nyanya dó kanlìn lé kpó gbetó lé kpó wú. Yěmè dèle ká tîn bó qò dandan bó nō zón bò è nō dó túnwùn ayikúngbàn e nyó e kpó sín e nyó e kpó. Yě nō zón bò è nō dó mònukún jè lèè yě nō nō gbón e wú.

Wěmà éló e nyí sinmè huzú nú nu^v tón bò mè e nō wazo^v dó dovón nèmatódù jí lé bló e tínnumè dó nèmatódù e qè lé ji sín A sóyì Z. Nu^v e zón bò nudobató lé nō só kanlìn kpèví énè dó mò ayihundanú kpó nu^v qagbe kpó e né!

Amour (Wanyiyi)

Vón nèmatódù dokpó qó léè é nó gbakún gbón e.

Kanlìn gègé nó wanu[‿] qì gbetó lé qóhùn: É tîn asú kpó asì kpó e nó jivi[‿] kpèví lé. Đò kanlìn qevo lé gón ó, kanlìn dokpó ó nó nyí asú lobo nō lе nyí asi. Yèqésú hén ó, yě nó jivi[‿] nu[‿] yèqé e. Hweqélénú ó, asì ó nó tîn qěbu[‿] a[‿]. Yěmè e nō nyí asú lobo nō lе nyí asì lé kéké wè e nó mò. Hweqélénú ó, yěmè e nō jivi nú yèqé lé kéké wè mi[‿] nō mò. È nō lé wá mò asú qélé hwèqélénú. Yě nó kpéxá éé nō nyí asú lé. É cí mɔ[‿] ó, asú lé nō qúwè xá éé nō nyí asù kpó asì kpó qòbu[‿] lé, bó nō kpéxa yě.

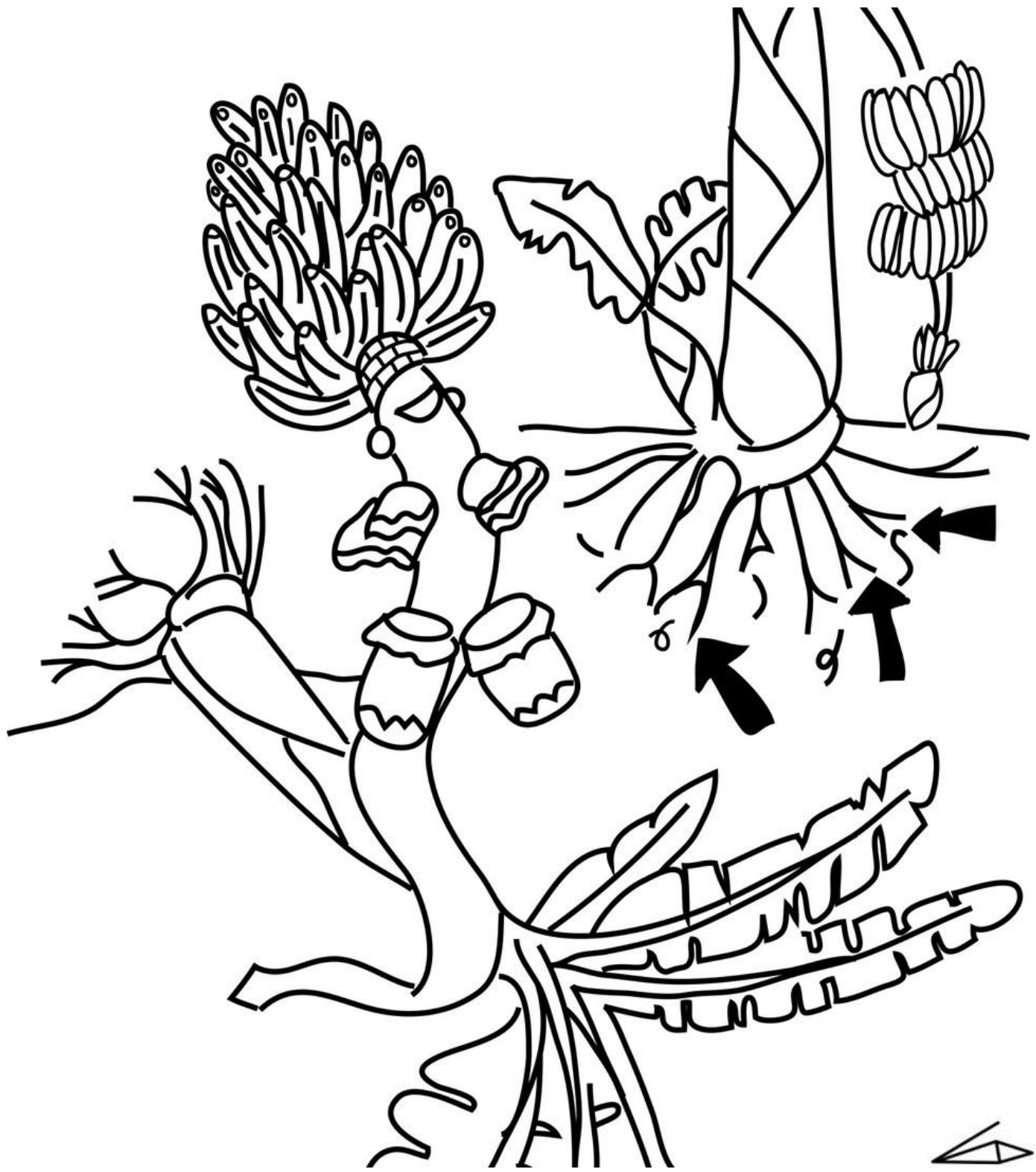
B '13

Banane (*Kwékwé*)

Vitamínù kpíkpé kpó nùqúdqú mimé kpó we à? Mì tén kwékwé lé kpón.

Amɔ̄, xó kpèqé qò fíné. Ðò Mewigbéisí, Asia kpó Amelika kpó e è nɔ dó kwékwé dé ó, é nɔ wá yá bò dovón nematodu lé nɔ hèn kwékwé lé sín qò gblé. Nematodù énē lé hwè din lobo nɔ nò kó gló. É nɔ mò yě ā. Nú yě sùkpó ó, yě nɔ zón bò qò o nɔ sù léè é qóná sú gbón e ā lobo nɔ zón bò qò lé nɔ hwè bó nɔ gòn qò jo qò ma nyí.

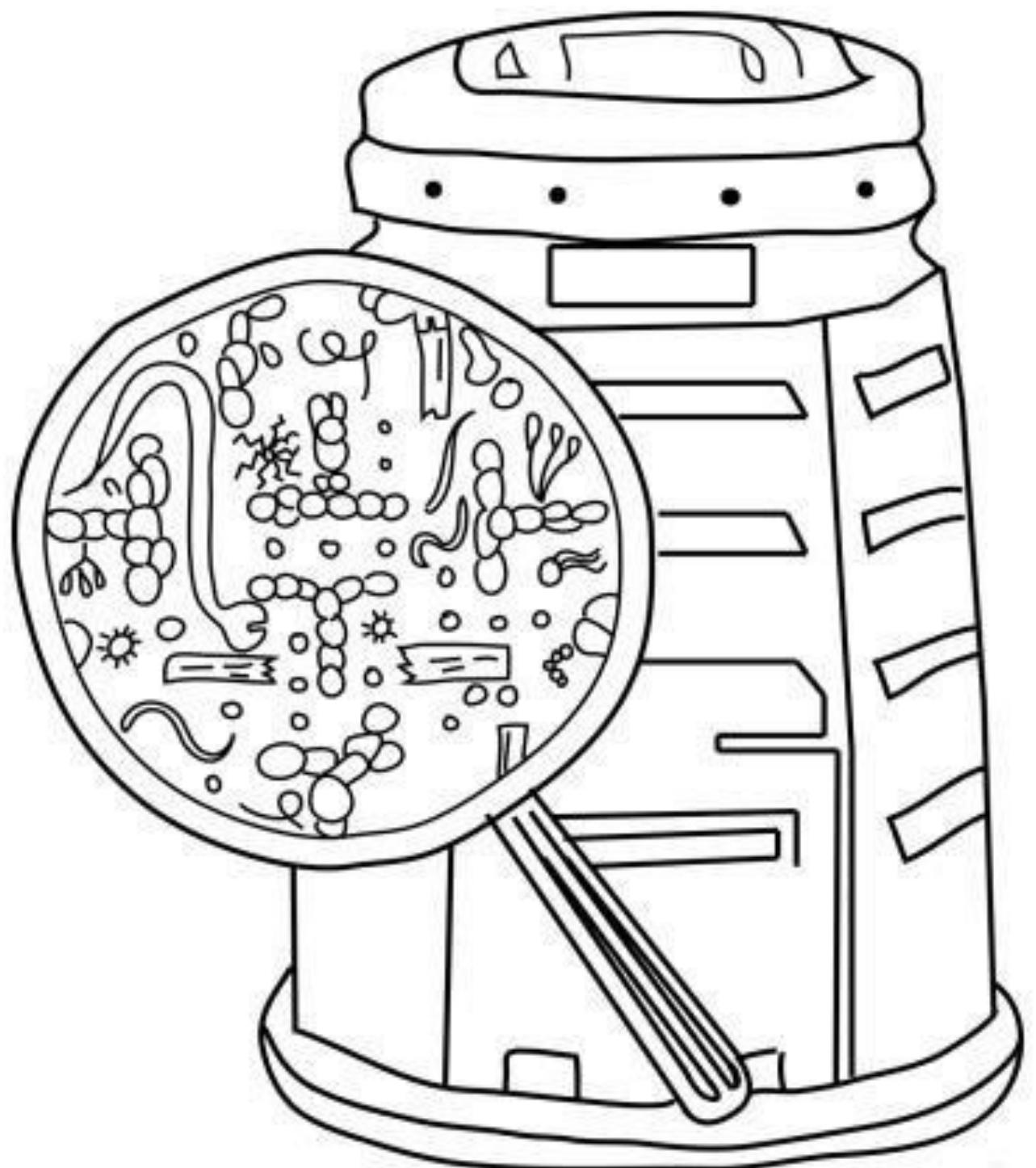
Nú kwékwé qaxó kpò qò atín dé jí bó nū yě yi vunblé è ó, é hén ó, é ná nò yaya bo j'ayi qó kpínkpen tón wú. É nɔ jè dó kwékwé e má kó myá bò è na sà ā e jí. É nylá nū glèsí ó.

C o m p o s t **(Zukó jε)**

Zukó jε o, dó gbè !

Nùvídògbè ténmè ténmè lè nò hwíhwé zukó o lobo nò yí nùqúdqù qagbè e qémè e hèn. Nùvídògbè énē qélé tîn lobo hwè kaka bò è sìxú mò yě kpó nùkún kpó a[‿]. É jéxá qò mì ní dó zukó gbá qokpó qò ma[‿] gbò mìtón mè. Đó mì hèn ó, mì na só, atínsínsén magbò mitón tòn lè dó húzú zukojè ná. Nú mì dó jè énē nú ayikúngbàn mìtón o, nu[‿] e mì dó lè ná sù ganjí. Ayì qagbè wè nyí bò é na dó húzú zukó lè ná a ce?

Dents (*Aqu^ Iε*)

Đì nyɔkpóvú lé qɔhùn ɔ, dovón kpéví lé qésú nó qyó aqu^ . Nú nèmatódù lé ó, azòn ènè wè yě nó qyó aqu^ cóbó nó wá wú aqu^ mexó tón. Vón qélé sín aqu^ nó gbònvò nú aqú qèlé tòn. Vogbíngbón ó xwédó nu^ e yě nó qú e. Vón e nó qùmè lé sín aqu^ nó xwídí. Éé wè yě nó dó qù kanlìn qěvò lé ná. Nèmatódù qélé tîn bó qó aqu^ qokpó b'έ cí agòliswé qɔhùn bò yě nó dó gbón atín lé sín qò. Dovón qélé tîn lobo qó aqu^ qěbu^ a^ ! Yě nó qù nùvídògbè kpевí lé, mmm... é vivi !

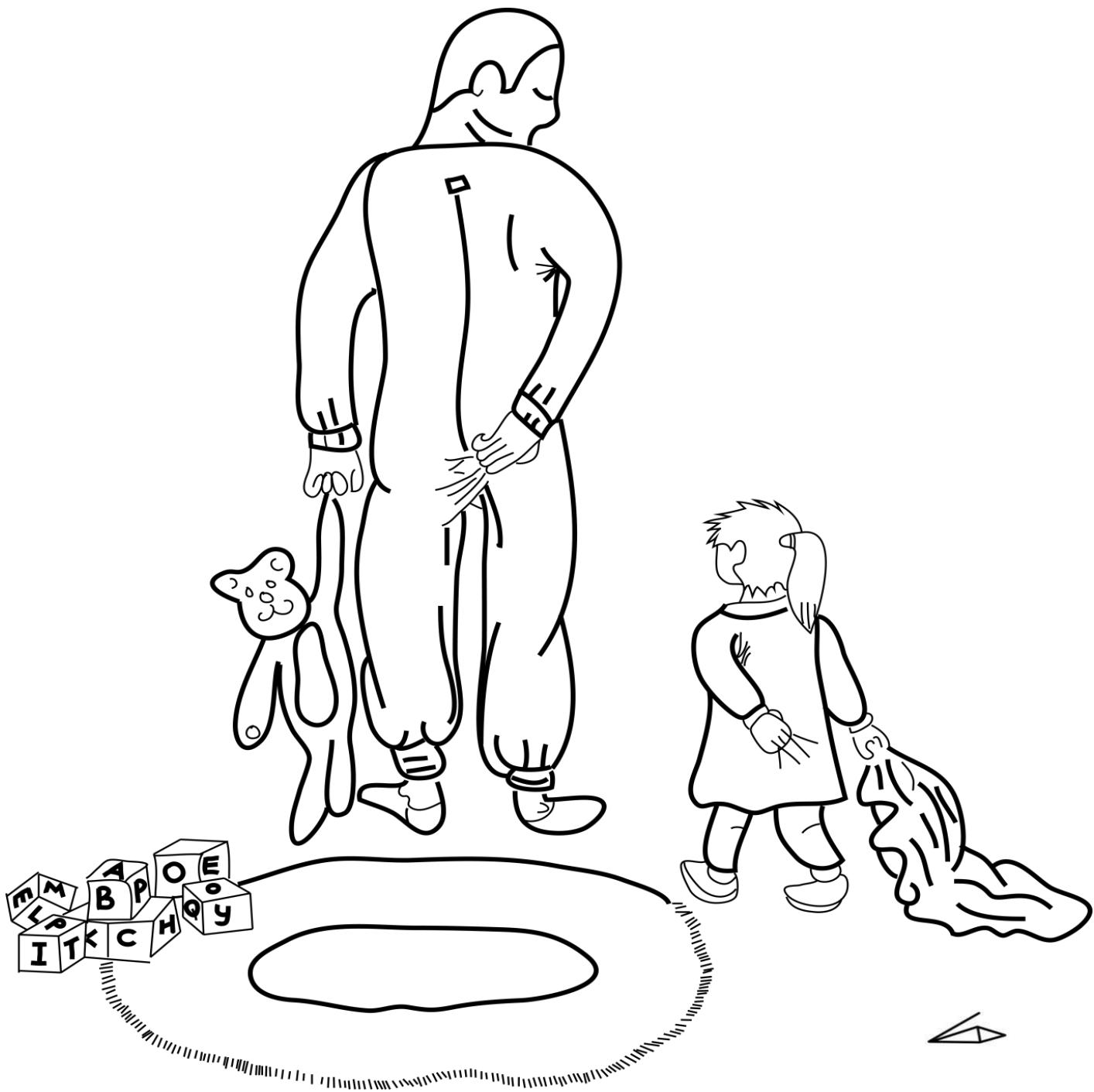
Apolônio

Enfants (*Vi^v Ié*)

Gògó nò hihí nú mì à? E sixú nyí vón osiyíí (oxyures) wè mì qó ?

Azòn e nyí (oxyurose) dó yovogbémé ó nyí nu^v bò è nò yáwu^v mò qò yòkpóvú lé gòn. Vón éné asì ó nò nò adøgbó gbetó tón mè. Za^v nmé ó, é nò flé azìn dó adingwé mε fí e é hén ó é ná flé vi^v sín azìn lé mè qé e. Sísá vɔ^v n lé tón nò zón bò gege nò hihí. Éè mì nò jè gògó klú jí ó, azìn lé nò gbakpé alòví lé wú lobø bì nò lé sadó ayihundanú lé wú. Nú yòkpóvú qé só alò dó nu^v mε kabi ayihundanu lè dó nu mè ó bε azòn.

Hu^v n yòkpóvú lé mì, mi nò kló alò miton lè!!

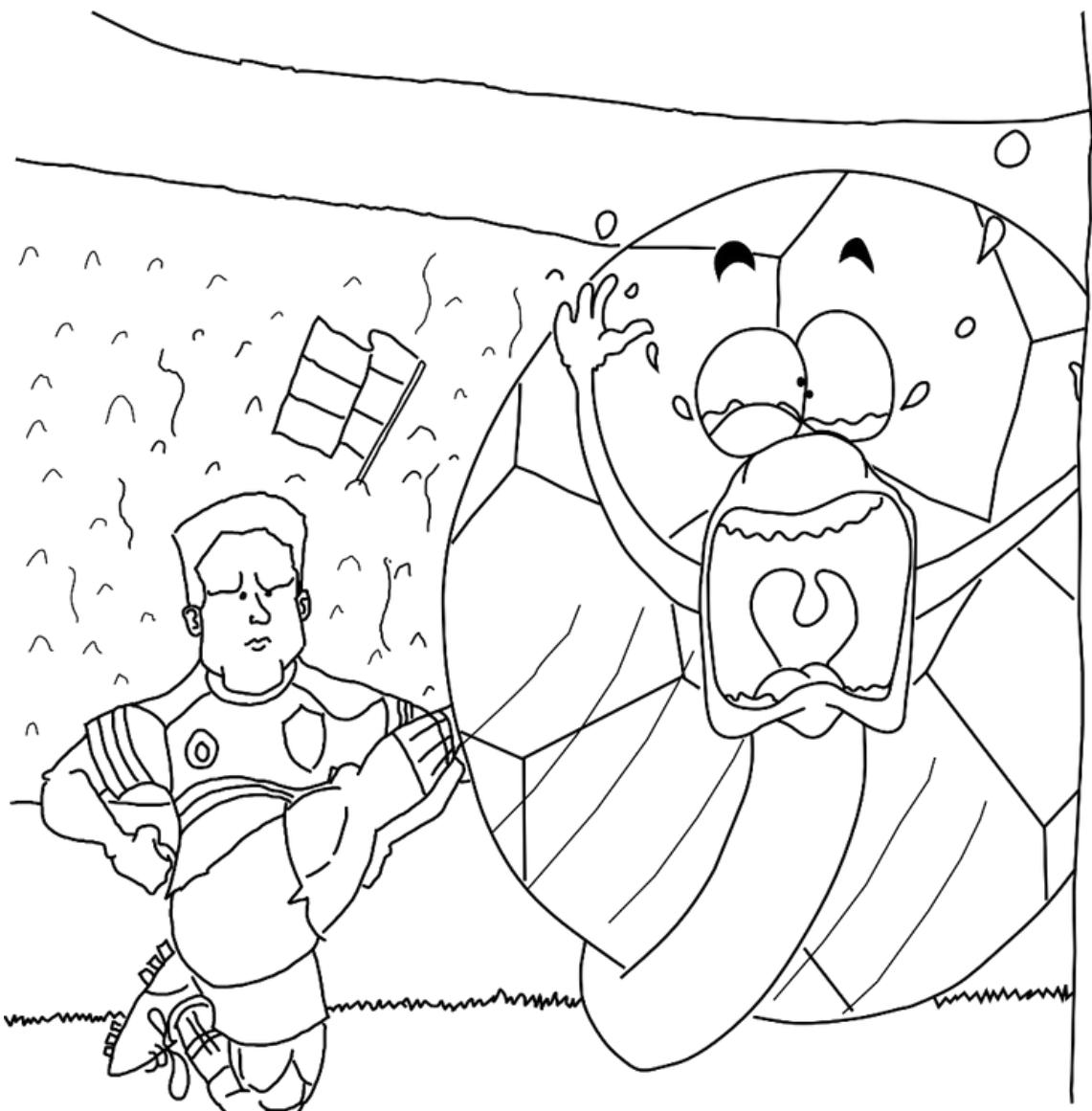

Football (*Bɔ́ lùafósóxó*)

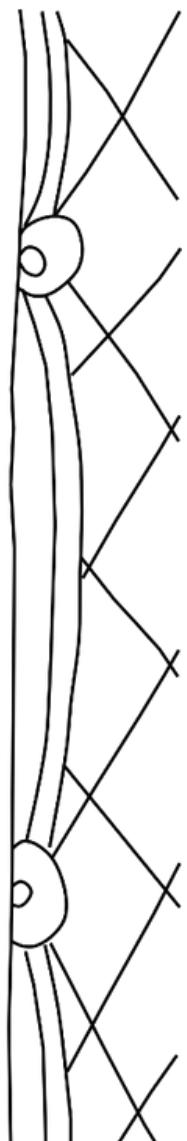
È nō wlibo nú ayī e jí è nō xò bɔ́lù afosóxó qé è. È nō húsìn nú yě ayihɔngbè tégbè. Délé nō tîn bó nō qó yozo ná nū qò kógló. Vɔ́n e nō dójà nū atín lé e nō yiwān nū éne! Yě qó nū nyε̄ ví qóhùn qé qò numè b'ε qó dò. Éé wè yě nō dó gbón sin sín atín lé mè. Hwεhwε o, è nō mò nèmatódù līvì gege qò ayī e jí è nō xò bɔ́lù afosóxó qé e.

Nū e nèmatódù lé nō héngrblé dó atín lé wú e sukpō dín ā. Amō, nū yě sukpō ó, è nō wá mò wuntun yètón qò gbehan o wú kúkú tón hwénú. É cí mó ó, ayī e jí è nō xò bɔ́lùafósóxwé ó qé e nō gblé. Nèmatódù hén o, yě ná gòn gbɔjé ná bɔ́lùxótó lé. Bɔ́lùxotó lé ká sìxú wà nuqé nū vɔ́n nèmatódù lé ā.

Vɔ́n lé nō sè wuvé qò bɔ́lùxotó lé sín afò nù ā.

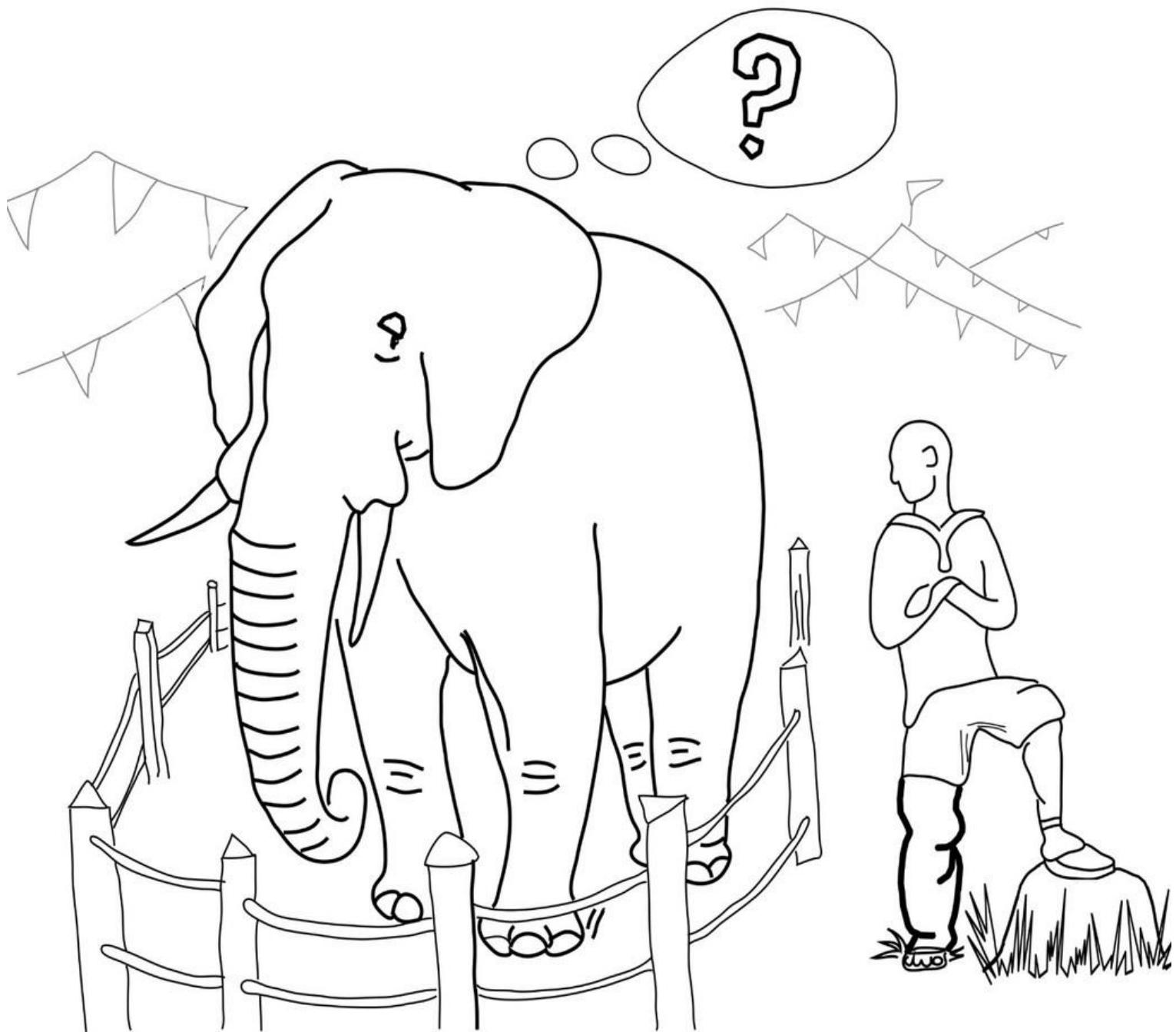
Apolônio

Géants (*Daxó Ié*)

Mì túùn dò vɔ̄n xixá lé hén ó, yě ná xlé klókló qì ajinakú lε qóhùn à? Mì túùn dò vɔ̄n xixá éné lé hén ó, yě na zón bò è na só mì dó mò ajínakú ná à? Xó qagbè wá nú mè e yiwān nú ajínakún lé à? E ka nyi xó káká dé ā !

Kloklo éné ó, vɔ̄n xixá lé wé nó dómè. Yě dò gbaza mε ó, yě nó glón alì nú jóhòn e na dín e. É nó zón bò è nɔ jí bò afò nó cí ajínakú tón qóhùn. É hwén nùqué ā cé?

Histoire de la Terre (*Ayikúngbàn sín tàn*)

Vō̄n lé qò ayikúngbàn sín tàn n gege mè. Vō̄n lé kó qè xóxó hweenù kanlin qaxó lé nódisa gbòn ayikúngbàn jí e. Mī túùn qò nèmatódù lé tîn bò è wlī qò hínhón atín xóxó tón qélé mé à? Hinhón tón ó, é nó hèn vō̄n ó ganjí. Nyikó qěvo e è le túùn ní í e wε nyí anblù. È wlī nuvíqogbè lé qésú qò anblù mè. Nùdóbátó lé mò nèmatódù qò nùvíqògbè lé mè. Ené wé qónú mī qò Jurasiki hwenú ó, nèmatódù lé kó qò nùvíqogbè lé qú wè. Mī kó túùn mè e nyí tógbó nèmatódù lé tón e ā. Amō, mī hén ó, mī ná kanqéjí qò nèmatódù nukóntón le ó, tò mè wè yě é nó nò.

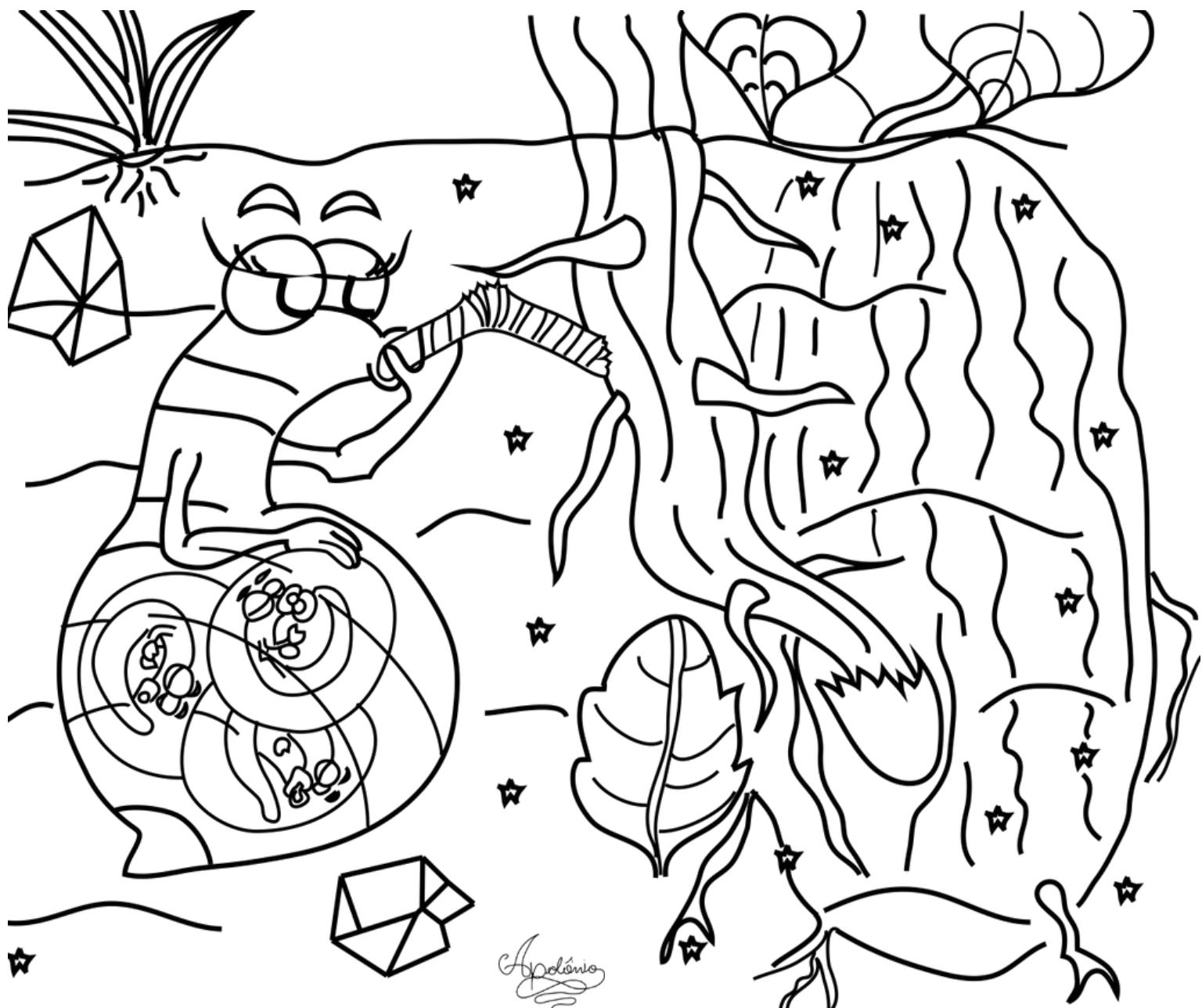

I gname (*Tè*)

Tèví nyí nu^ˇ bó nó nò nuqúqù gègé mè.

É nó cí pómù e è nó sò e qaxó qóhùn. Nèmatódù lé yiwanná lobo nó qù. Yě yiwanná káká bó hén ó, yě ná hén qòtòn bi^ˇ sésé gblé. Yě nó jó nu^ˇ qě dó nú glèsí ó kpó hènnú tón kpó a^ˇ. Nèmatódù qélé nó byó qò ó mè bó nó gbòn kaka bó nó kló lobo nó q’azìn. Nú atín ó túwùn qò nùvídògbè wá ó, é nó bló aklí lélé^ˇ dó qó ó.

Énε wútú wé zón bò mèdélé nó yló vɔ^ˇ n énε qò tɔ^ˇ n aklínò.

Jungle (*Tà qé glá*)

Nuvídogbè kanlin tón sín gbèninó ó gbònvo.

Yě nò zán kanlín gegě bó nò dò nò gbè káká bó nò wá kú. É nò zón bò yě nò gó gbè dò gbè yètón ji.

Kpóndéwú dqokpó né nyí nematódù *Myrmeconema neotropicum* né. É nò nò gbègbló Amèlika sín tofɔligbè tón mè. É yiwa nná bó nò nò xè kúkú mè. Xè mí énē lé ó, ayisízèn lé wé nò qù. Nèmatódù nò wá tón qò ayisízén lé sín xomè. Nèmatódù nyí nùvídògbè bó nò sù qò ayisízèn lé sín xómè. Ayisízén ó sín adɔgó nò jè klókló jí lobo nò dyó sìmè: agbazá ó nò gósín wiwi lobo nò húzú vovò. É nò zón bò ayisízén ó nò dì vovò xíxá!

Xè lé yiwa nnú zizé lé. Énē ó zón bò ayisízèn o nò dòn xè lé. Xè lé nò qù ayisízèn lé bó nò lèvó nèmatódù lé nyé gbòn mi mè. É qò mo ó, nèmatódù sín gbè vò dò fíné né.

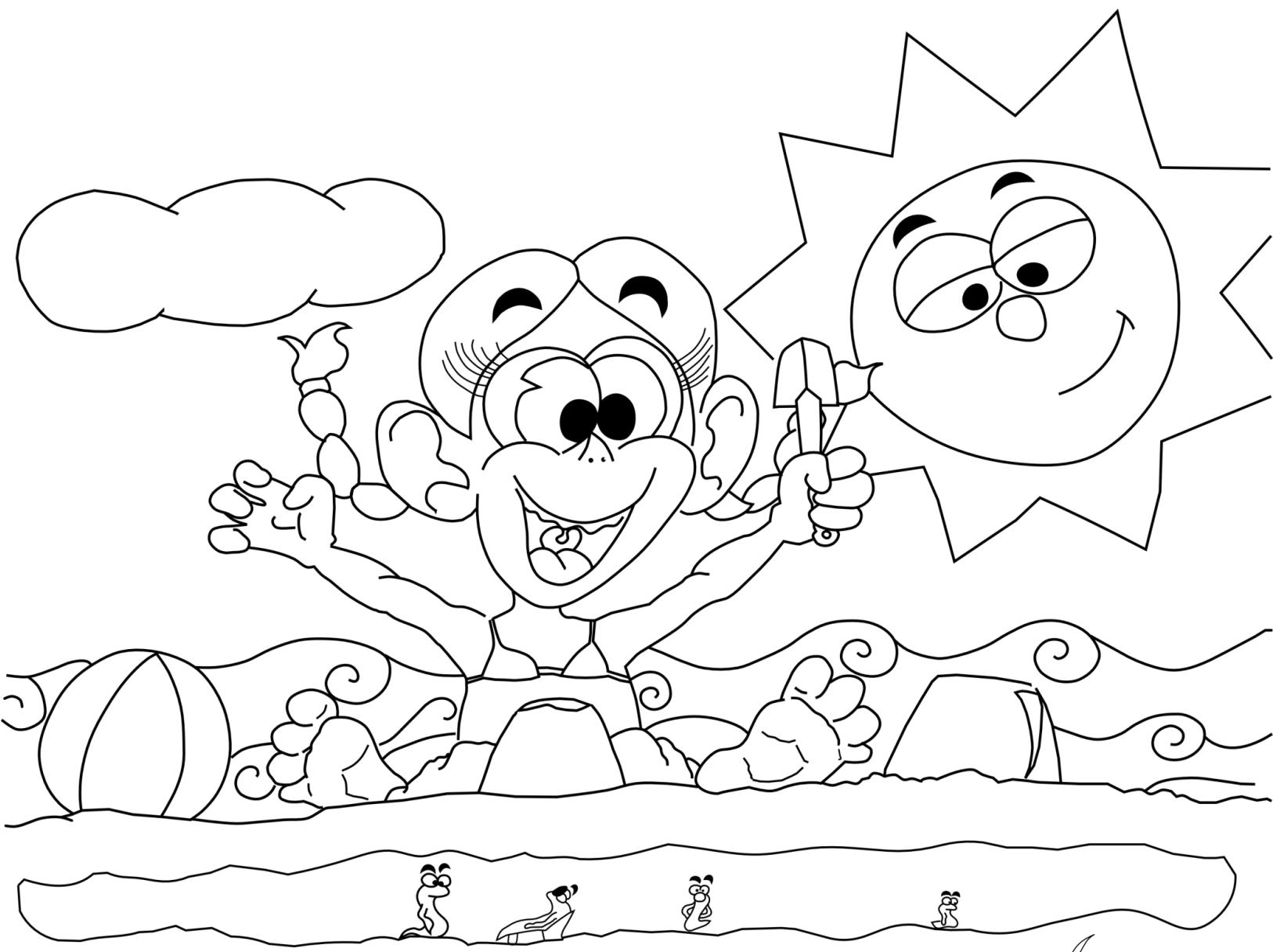
Apolônio

Kilo (*Kilo*)

Kó e qò afìogló e qò vō à, é qò gbè ā cé? Nū e è vedó e sixú blé mì!

Vō n xixá lé nó sádó wū súnsúnnú mítón wú. Hwè devonú e mì ná dayihún kpó kó kpó qò xutá ó, mì túhùn qò kílóó kó tón e wú mì q’alò e qó nèmatódù lī vī gege. E nó nyí qokpó ó ā. É sixú nyí hā me vovo kandé wō !

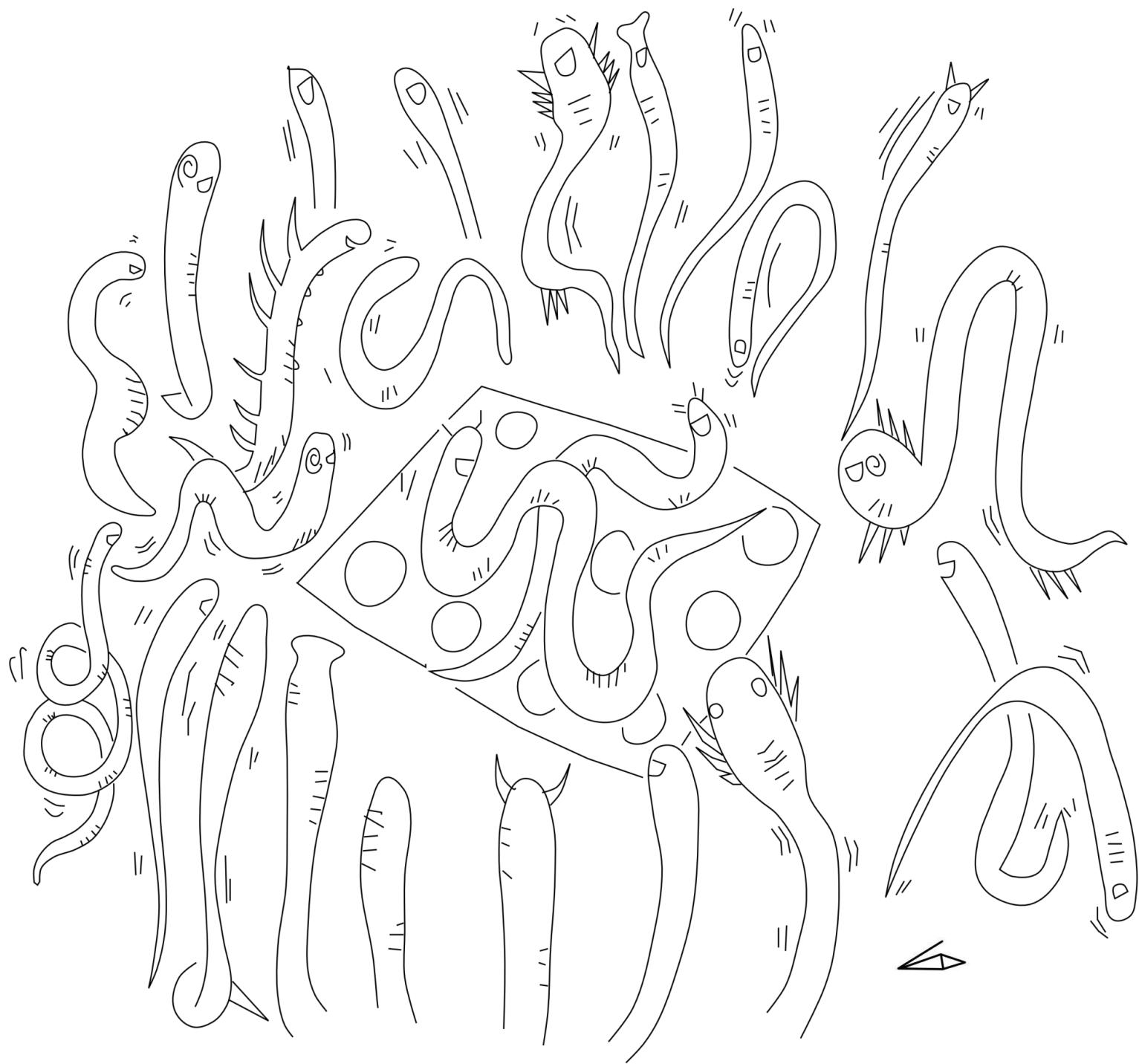
Vō n éné lé mō nō qù tòfló e nùkún má nō mò ā lé, nùvídògbè lé qě nō qù qě. Nū qagbe nō jè qò wusúnsúnnú mítón wú. É nō nyokpón qì nū e nō jè qò gbèhàn mewigbejí tón mé kpódó kínni kínní lé, té lé kpó kanlin hwékannó e nō qù gbëma lé kpó. Nū e gbònvò e wé nyí qò éló nō hwè hú qè ó.

Apolônio

Locomotion (*Tensisé*)

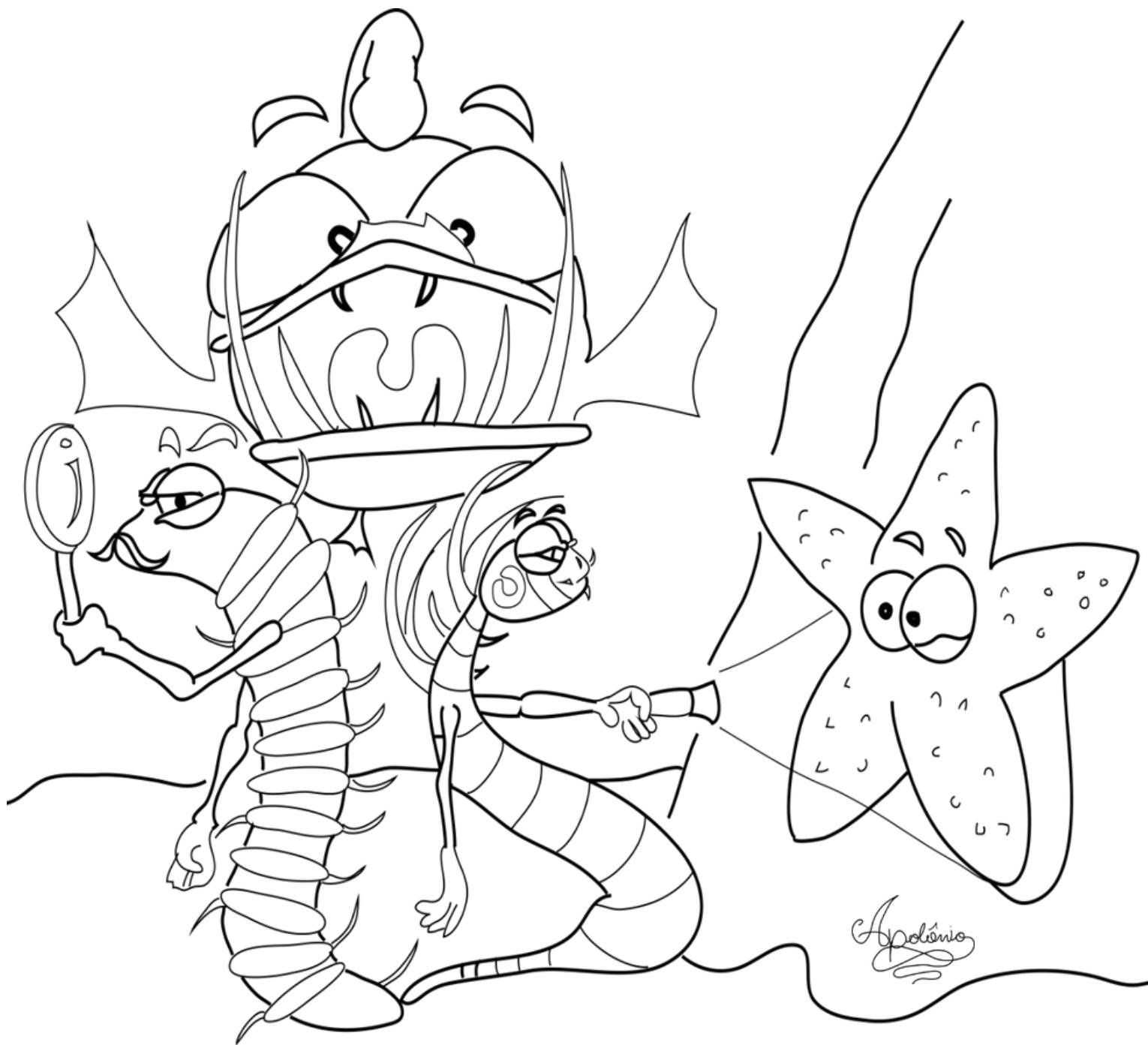
Võ n xíxá lé bó káká. Gěgě yètón nó sá qì dan qóhùn. Yě nó sá bó nó mlí sín tà wá yì síkénú bó nó zán agbàzà yètón. Đélé sín yiyi nō lín, amo qélé sín yiyi nò yá. Zonlin qélé tón nó zón bò è nō dó túwùn yě. Võ n xíxá qélé tîn bó nó hweglì lobo nó bò. Yě nó qigà wùjónú lé qóhùn lobo nō zán jijɔ vovo. Yě nó zán walò éné o bó nó dó sètèn ná qì tlàn lé.

M er profond (*Xu zanji*)

Myò qěbu^ˇ qò xù téntín a^ˇ. Ené zón bò mè gege nó qòjí gbè qě kún qè qò xù glò ó. Adigbàn qě só hú mò^ˇ a^ˇ! Hwèví aqú^ˇ qaxó nó lé, asón kpèví, sùnví xúmè tón lé, kanlin gege sukpó qò xù ó gló. Nèmatódù lé qésú nó vò qò fíné.

Léè awòntín yètón nó sè nu^ˇ wan gbón e zón bò yě ná bó nò nukúnnú má mó ó, yě ná nɔgbè. Yě nó zé fénú éné ó bó nó bà nuqdúqú, xóntón kpó kèntó yètón lé kpó ná. Mì mó à, nu^ˇ qagbè gege tîn qò xú ó sín azàn jí!

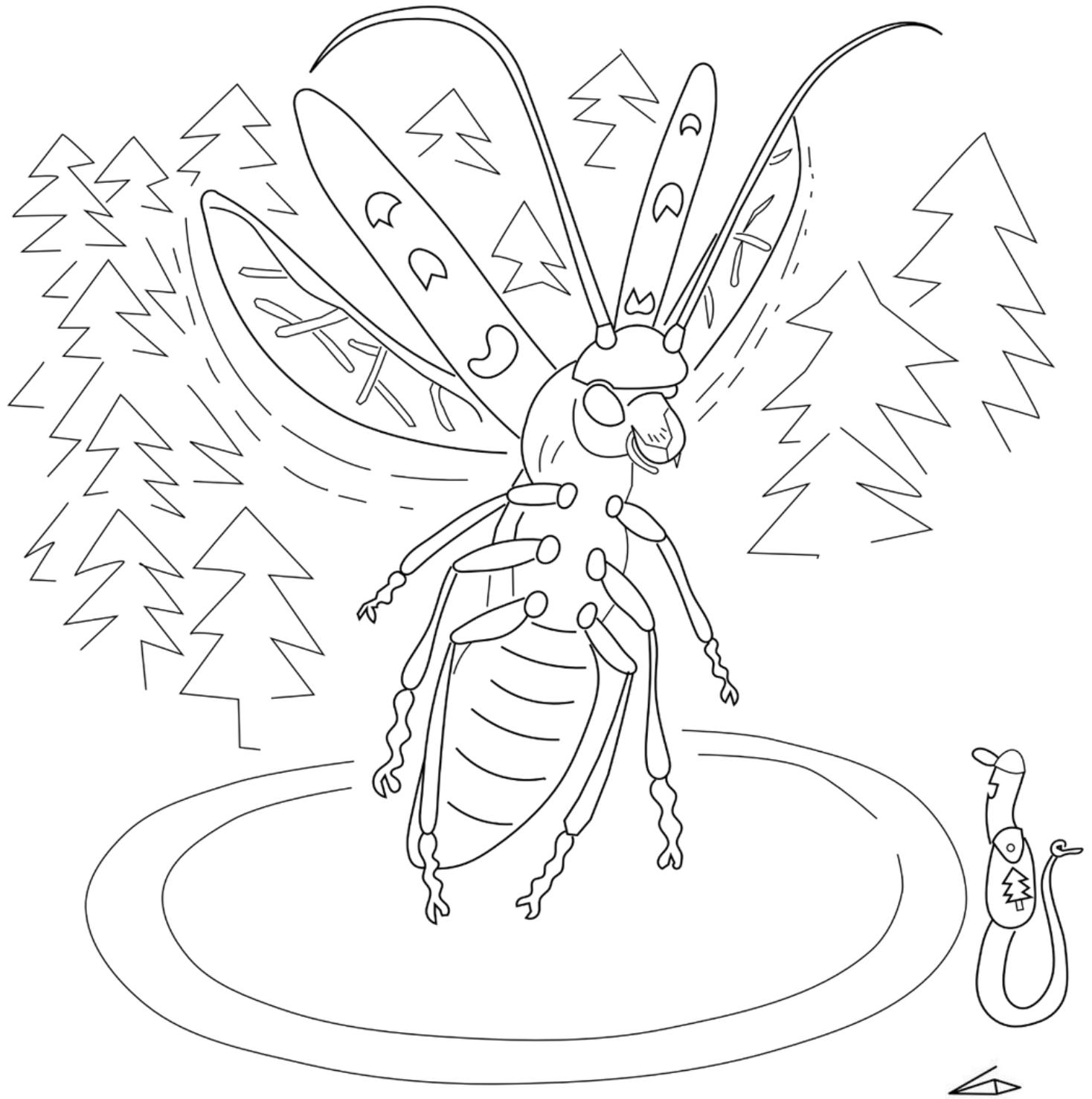
Apolônio

Navette (*Yiyi kpo wìwá kpó nematodu lε tɔn tawun*)

Vō n qélé tîn bó qó tàmè linlin táùn.

Nèmatódù e nyí atín hínhón tón lé nó bà mè bò è nō só yě sín tèn qémè wá yì qevo mè. Bòsáklè éné nó tóndò dó atín mè bó nó dó qùnū lobo nō dō q'azìn. Nèmatódù lé nó zán alì e gbòn sín ó mè ó lobo nō qù atín ó. Yě nō mò tén e mè yě ná nò lobo dō gbakún e. Amō, nú é jè fí e ná jé ó, yě nō sú alì lé. É nō zón bò atín ó só nō sixu su ā bó nō nyí kúkútó.

É cí mó bòsáklè lé nō só nèmatódù lé lobo nō dè azō kpò nú yě qò azòn mímá líxò. Nū e nylán e wé nyí qò alodómè éné nyí nū nyanya nú pinù (pin) sín zugbó éé qò gbèmè fi lε e.

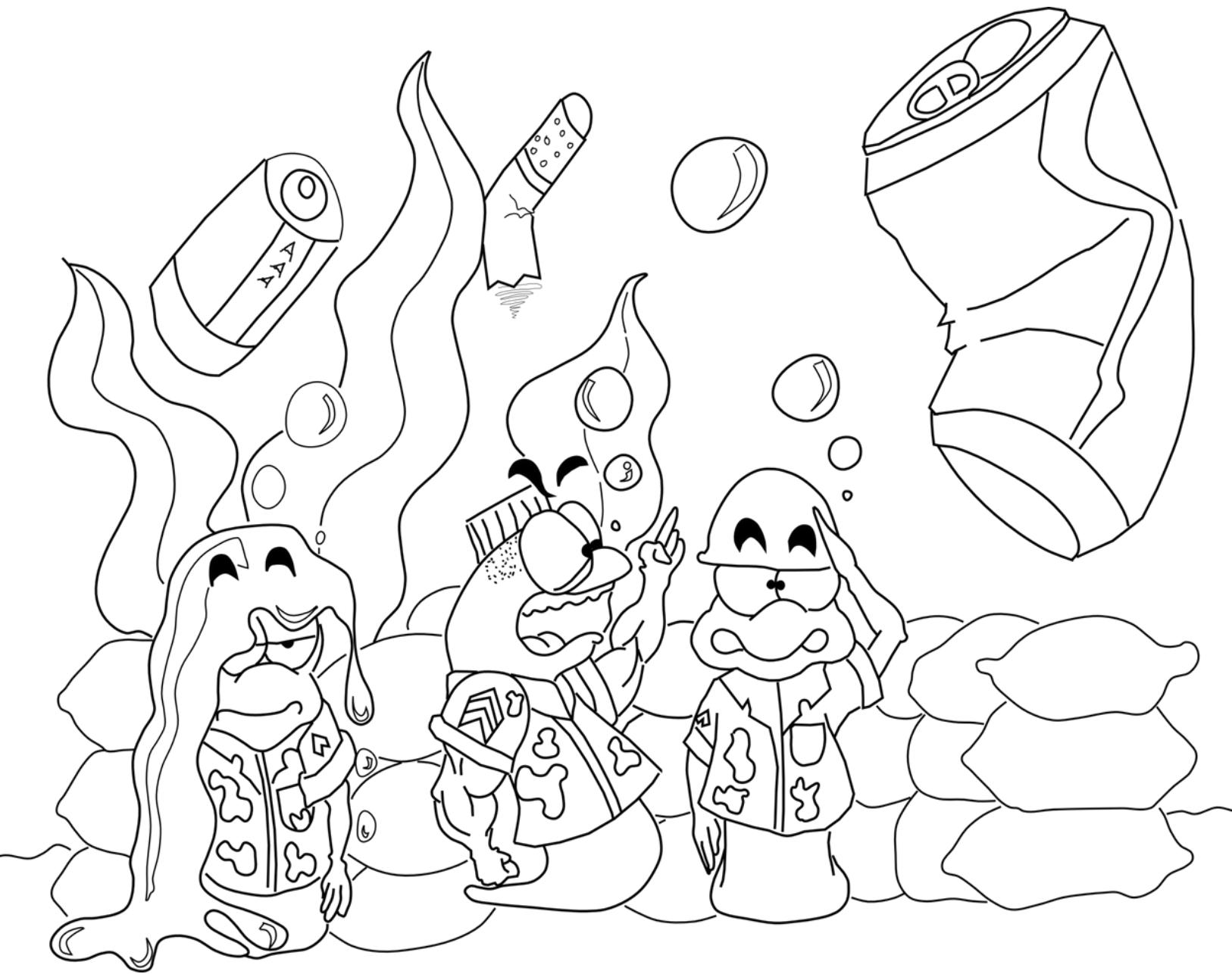
Océan (**Xù**)

Xù nyí nu^ˇ tájí qokpó nú gbetó.

É nylán bò mi^ˇ nó wlíbò ní ì a^ˇ. Kalozîn, timatì zùkó nyanya lé wè è nò kóndó xú ó mè. E nó wà nyanya dó kanlín e nò nò xú ó mè lé wú. Nú nu^ˇ nyanya qé jè qò kalozín líxó ó, è nò bé nu^ˇ gblegblé lé kóndó agě jí. É cí mo^ˇ o, kanlín lé sín gbè nò vò. Nèmatódù lé wé nò gán qémè.

Nèmatódù lé sùkpó qò xù gló. Yěmè tènmè tènmè we tîn. Đélé tîn lobo nò bà nukwíjìkwíjí qì éé gósín sansin qida donu o qěbu^ˇ a^ˇ. Đěvò lé ká qè lobo nò syén tà qénú. Nùdóbátó lé móqđ lé nèmatódù qélé tîn lobo nò zón bò zùkó e nyí sánsin qida tón lé nò yawu^ˇ hihò.

Nu^ˇ gege tîn bò nu^ˇ dóbíbá dó nèmatódù lé jí xlé mi^ˇ dó nu^ˇ nyanya e xú gló kwíjíkwíjí nyí e wú. Mo^ˇ dokpó ó, yě^ˇ lé xlé qò nèmatódù lé hén ó, yě ná d'alò mè bò è na liza xá nu^ˇ nyanya éné lé bò xù o ná lé jè léè é kó qé é.

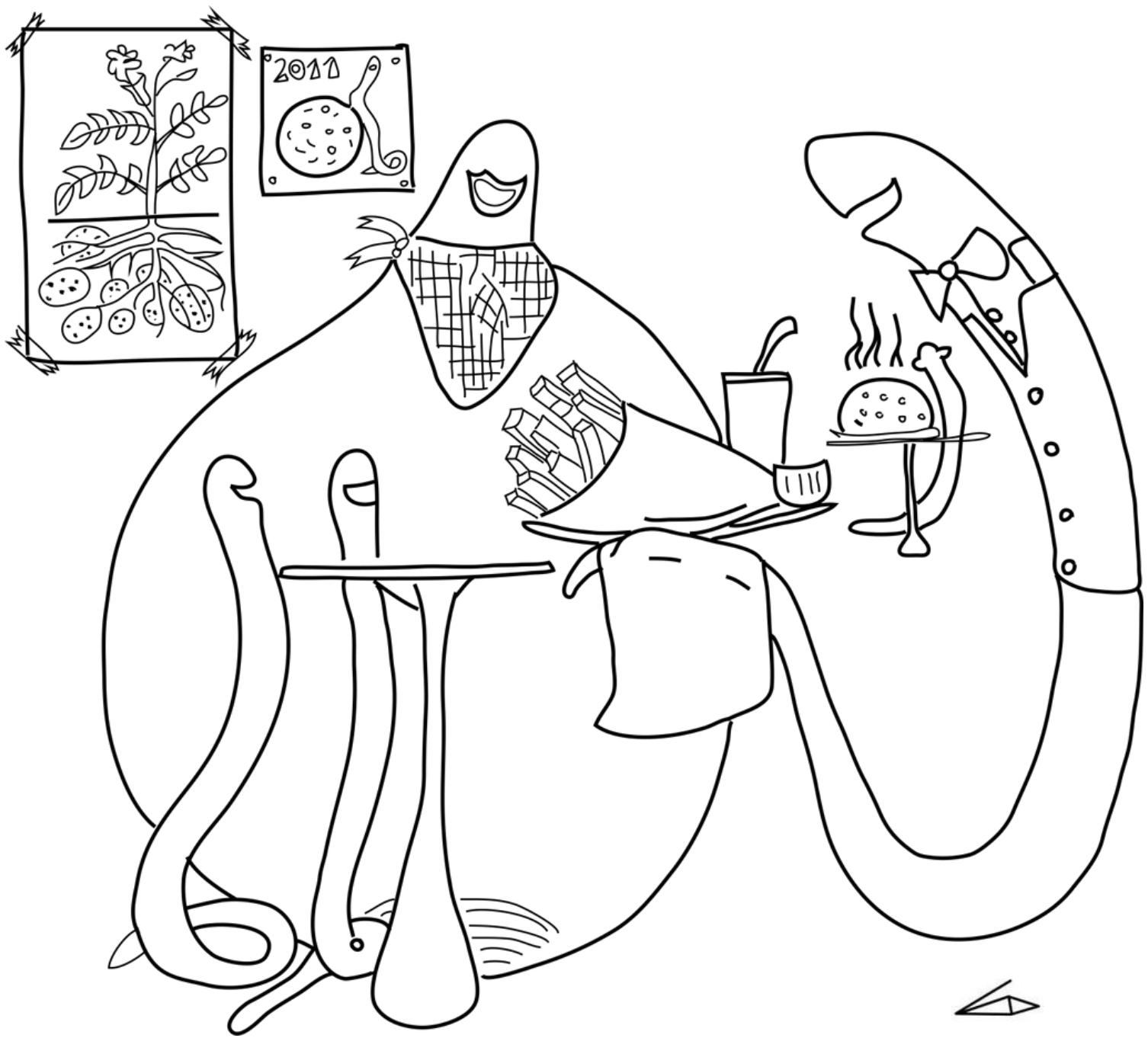

Apolônio

P omme de terre (**Pómùdetéè**)

È sò pómù kabī è kpán ó, mī bī wé jiwā ná. Mì túùn nèmatódú lé qésú yíwā n ú pómù ā? Nèmatódù e nyí kistu pómú tón e kpó é nyí aklìnò e kpó e wè é nó mò d'ayikúngbàn jí.

Én é wútú o, atín l é n ó w ú g à n j í ā . É n ó z ó n b ò j i n ù k ú n n í n á n ó h w è b ò p ó m u d e t é é n ò h w è N è m a t ó d ù a k l í n ó l é n ó s l é d ó p ó m u d e t é é l é w ú . É n ó n y ó k p ó n b ó n ó z ó n b ò g l è s ì n ó s ì x ú s à j i n u k ú n d ó f í l é ā .

Q u a r a n t i n e (**Mekánqóvò**)

Nèmatódù qélé nó d'azòn atín lé. É nó zón bò è nó mò ma^ˇ, atínsínsén kabi^ˇ jinukún gege a^ˇ. Atín e nó jláxòqdó lé qésú nó nyí gblègblé. Tò e mè nèmatódù e nò hèn jinúkún gblé lé má qè a^ˇ o, tò ó qóná wànu^ˇ bi^ˇ bóná glón alì nú yě ma wá mè ó.

Nèmatódù éné ná qò yěmè e è kánqó vò lé mè. Degbózówátó lé nó zán wěmá e mè nyikó éné lé dé e hweenù e è na^ˇ kùn agbàn éé kàn zungbó kpó glé kpó e sín tò qevo mè wá tò ó mé e kpó. Ajónú e mè nèmatódù éné lé dé o, è na lèkò nú yě kabi e na do^ˇ yě zo.

1.

2.

3.

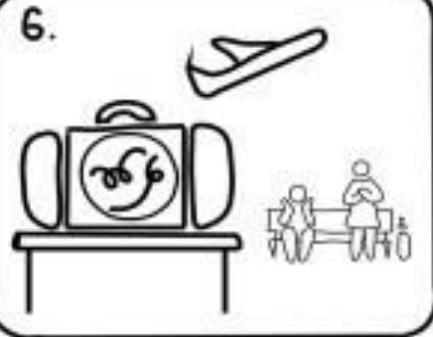
4.

5.

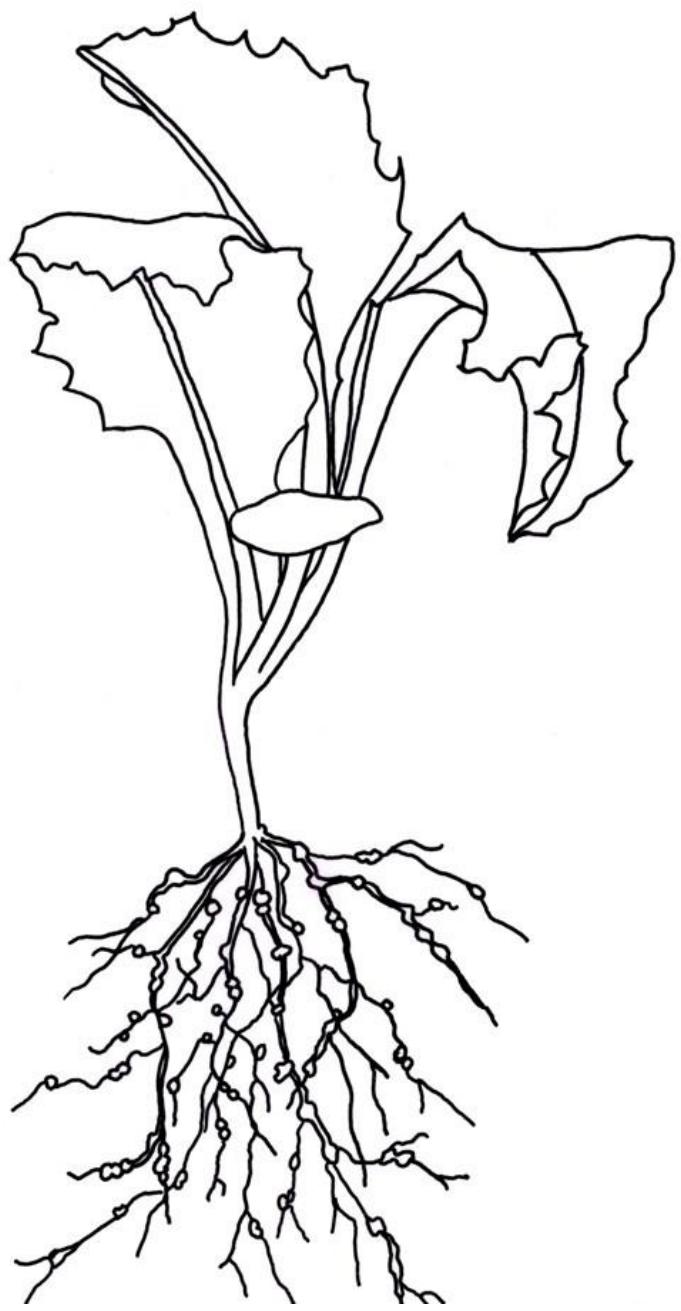

6.

Racines (Đò Ié)

Đì nu^ e kó qò gbè qèlé dójhùn ó, atín lé qésú nò qó nu^ sín húdó bó ná sù lobo ná dó gbàkún. Gege nu^ éné lé tón, sin kpó nuqúqú lé kpó bi^ wé qò ayikúngbàn ó mè. Éné lé wè atíndó lé nò qù bò atín lé nò dò qò gbè Nèmatódù aklínó lé nò tódó atín lé sín qò ó wú lobo nò dòn aklí wá. Yě tódó yě wú mó ó, yě nò gbón nu qagbè qđqđ nyí atín ó tón lé. Nú vò^ n ó tódó atín qé wú ó, qò tón lé só nò qó agbo^ n lobo na gbón sin kpó jé kpó e sín hudó atín ó qó e a^ . É cí mò ó, nùkún e glèsí ó qónukún só nò sukpó a^ .

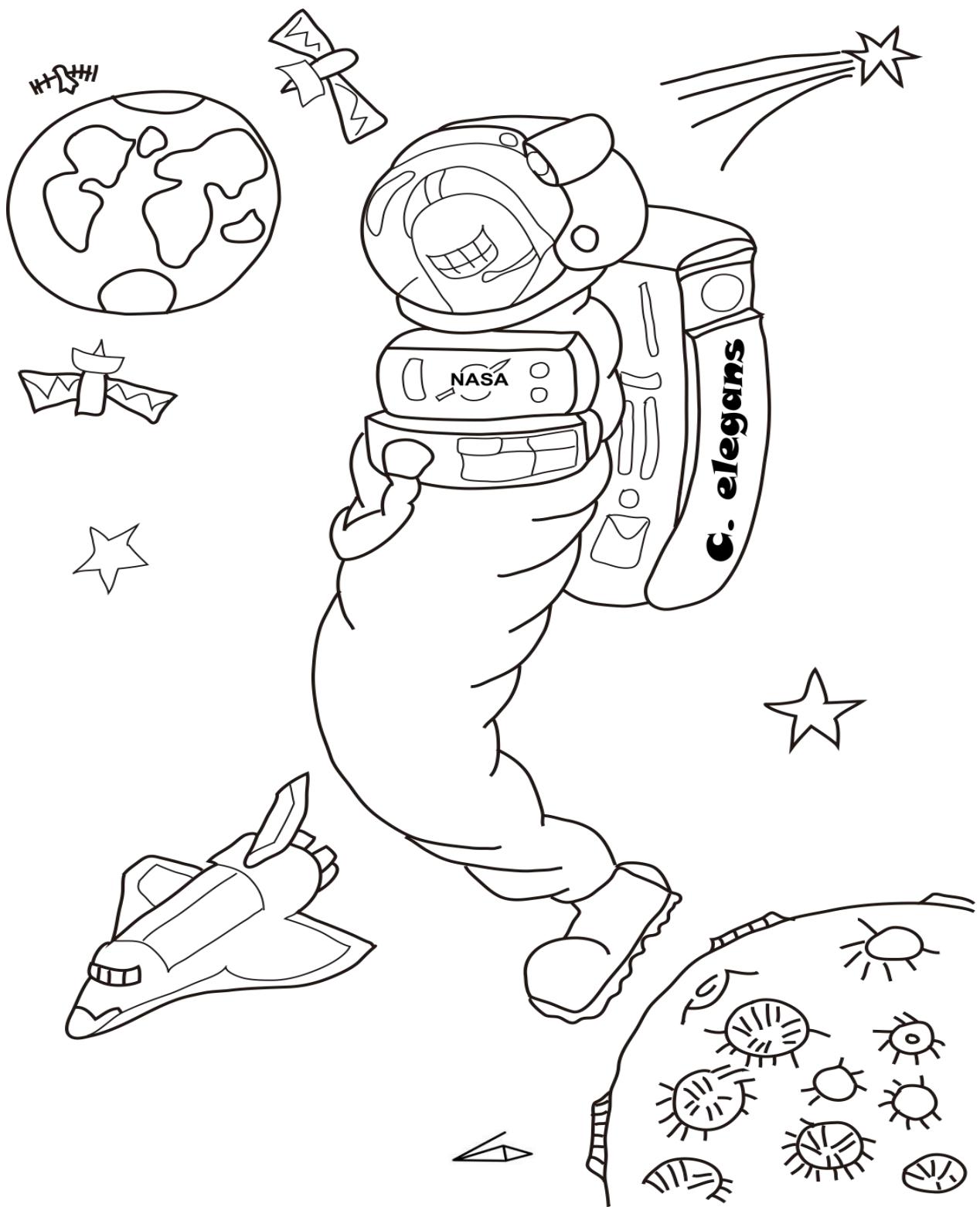

Spatial (*Gbèmè*)

É jló mì bò mi[‿] ná nò gbé ó mé a[‿]? Bò mi ná zòn hu[‿]n e na kplá mì gbòn gbè ó bi[‿] mé e mè, é nyó a[‿] cé? Nú jixwéyitó lé nò nò dɔ[‿]n núaza[‿]n gege ó, lànmè yètón lé nò gbójó. É nò zòn bò akpà hén ó é ná jè yě wú hweenù yě qò jòhòn mè é. Vɔ[‿]n xíxá ó nyózán kaka bò nudobátó zégbètà lobo na nò kplé è sóyì jòhón mè. Yě nò kplá yě sóyì lobo na dó mònukúnnú jè làn gbojógbójó wú.

Vɔ[‿]n lé gán qò alitawoví jòhònmeiyitó lé tón e jè qò zofínkplósùn lěxwlé xwè afówó atòn (2003) gó ó tón mè qò Kolonbya e mè. É yí mò yě qò gangbá e gbà e mè qò axékó Texan tón mè.

È Ievó vɔ[‿]n éné lé sín vìvú lé sédó jòhòn mè qò lěxwlé xwè afówó wědqokpó gó ó (2011) mε. Eló ó hwénú ó, nùdó e bá wè è qè dó lan gbojó gbójó jí e nyí bibà. Été ká nyó hú jòhònme yi yi éné?

Termite (*Kɔsukɔsu*)

Mi tuwun dɔ́ kɔsusu lε nɔ́ d'ala mε bɔ́ è nɔ́ do liza xa nuviqogbe lε kpo xwe lε kpo a^ˇ? Kɔsukɔsu dokpo o, jen è nɔ́ lε ylɔdqɔ azanhwan wewe bɔ́ yě do nunywε bo qo titome. Yě nɔ́ nò kple mε qo gbεta mε. Do gbεta lε mε o, è nɔ́ mò soja kpo ahwanvu kpo. Mɔ́ dokpo o jen è nɔ́ lε qó daa kpo axɔsi kpo e nε. Daa kpo axɔsi kpo kεdε wε qo ace bo na j'ajo bo na qó vi^ˇ. Soja lε nɔ́ jehun qo gbεta o ji bɔ́ ahwanvu lε nɔ́ xo nuqudu kan nu mε bi^ˇ. Kɔta qaxo mε wε yě nɔ́ nò. Atin kpo ama kpo wε yě nɔ́ qu. Yě hεn o, yě na hennugble dó wu^ˇ nu atin lε kpo ma^ˇ lε kpo. Namatodu akpa wè e qè lε wε nyi Heterorhabditis kpo Steinernema kpo bo nɔ́ hùn kɔsusu lε aza^ˇn qokpo aza^ˇn wè. Nuviqogbe e qo yě mε lε wε nɔ́ zɔn. Éè kɔsukɔsu lε kú o, nematodu livi mɔ́ kpan wε nɔ́ nò xò yètɔn mè bɔ́ nɔ́ do hù kɔsukɔsu gege. Eè nematodu lε qo kɔsukɔsu lε hú wé o, yě nɔ́ nyaxε qò atin lε ji bo nɔ́ zɔn yě nò nukun qì ma^ˇ lε nɔ́ sù.

Apolónio

U niqe (*Kwíndokpó*)

A qò nuwlánwlán éló xá wè hu[‿]n, lìn gbè ó sín akpaxwé dagbè dokpó.

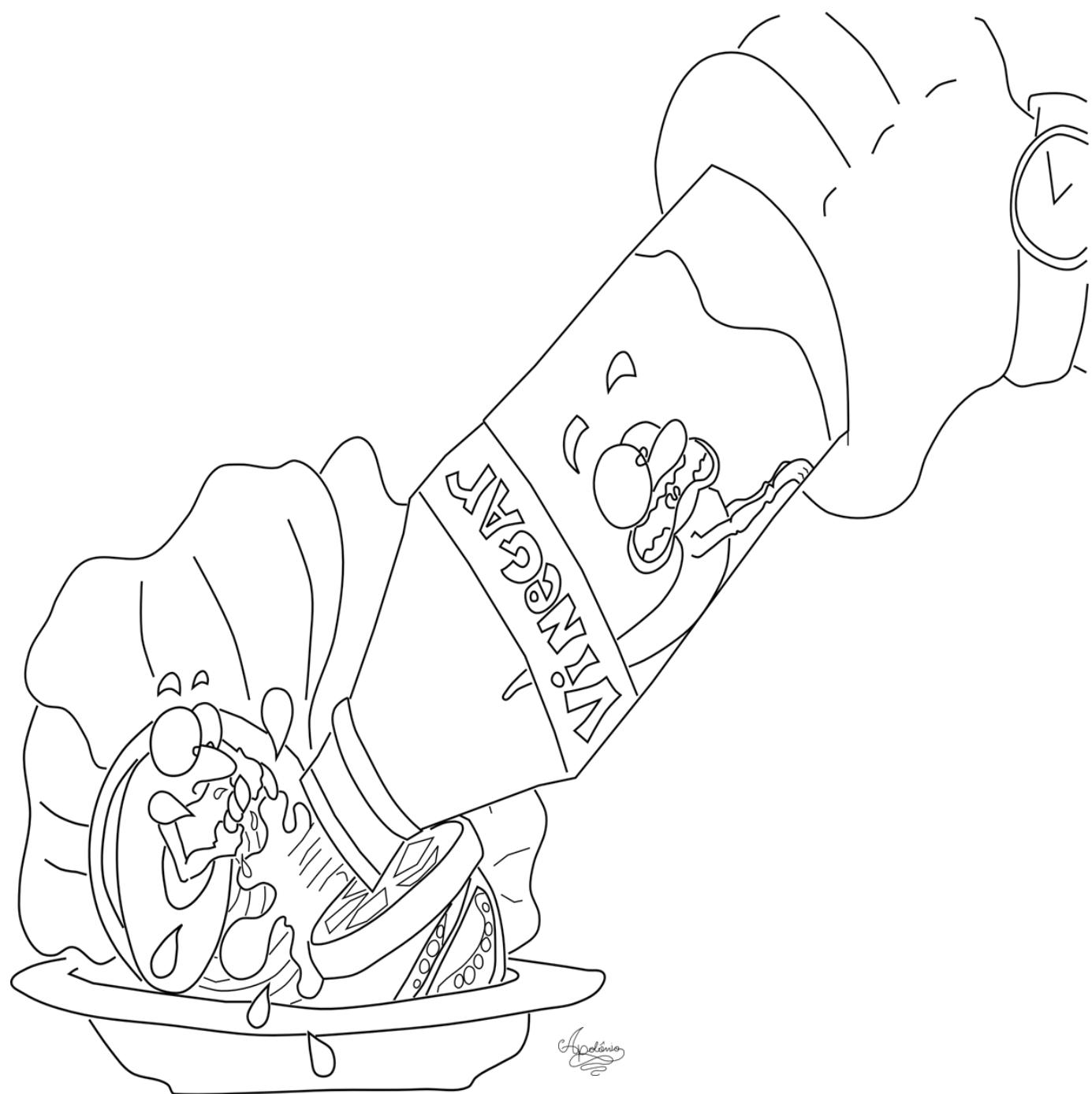
É sixú nyí nu[‿] qěbu[‿]: xùtá qé bò kó wěwé qè bò xú ó qésú nyí fésínnó bó qì, tósísá qé b'é qò mlìmlí wè kabi[‿] zungbó qaxó qé. Mì hén ó, mì ná lìntamé dó kanlin kpó atín lé kpó wú. Nu[‿] e vé kó jló mì qò gbè ó mé e qěbu[‿]. Nu[‿] énē lé bi[‿] wé qó kàncícá xá nu[‿] dokpó ó. Nèmatódù lé qò gbè qémè. Mì kpón qidé ó, ayi[‿] e jí nèmatódù nó nò e né. Đokpó géé jén nyí a[‿] cé?

V inaigre (*Vinéglì*)

Vō n xixá kabī anjelusù vinéglì tón kabī nèmatódù vinéglí tón nyí vō n lobo do jlókókò. É hén ó, é ná nò ayī bī jí: ayī e vésín e, tó e vésín e, pómù e mè vinéglí qè é.

Yě nò dógà nujlékpò mm qokpó kabī we. Yě nò qù nuvíqogbè e pómù kpó nukún e kó nyí nukwíjì kwíjí dido tón bò è nò ylóqò vinéglì sín nò bò é nò qò vinéglì e è ma xwí a mè e. Vō xixá kabī anjelusu vinéglì tón lé nyí nuqúqù qagbè é qó jo gànjí nú hwevi kpewí dì guppys e. Yě nò nyó nyì. Mì yiwanú nu ténkpón bò mì jló ná téen vō n xixá lé nyínyí kpón a? É bòkún dín. Nū e sín hudó mì qó o jén nyí gò qokpó. É sìxú nyí gò é sixú nyí alā, vinéglì pómù tón kabī kpáá ó bò pómù qokpó ná góná, sìn, avòvù bò ná dó sú ná, nū e ná xwí e kpó vō n kwínwèdqé kpó bò ná dó bé. Mì bà wlènwín qò enténétì jí. Tà qagbè ní bò kplá mì!

W ow! (*!Wao*)

Vō̄n xíxá ó yità qò nudobátó lé mè. È nō zén è dó nō mò sínkón nú nū gege qò nū dobibá e nyí gbè ó tón lé e mè. Kpóndéwú tón né nyí nē azin ká nō blógbòn bó nō tón qò vō̄n wú? Né̄ vō̄n lé ká nō sè nuqúqú sín wān gbòn kabī né yě nō sá gbòn? Xwè e gbòn gudō éló mé ó, nudówà gege nyí wiwa bò nùwaló gege lé tîn bò è mò dó vō̄n kpεví énē wú. Nùdówá énē lé sinyé tawùn qò lexwlé 2002 kpó 2013 kpó mè. Nùdóbátó ayizén bànū do dó *Caenorhabditis elegans* jí lobo yí ajò Prix Nobel atòn. Wawo!

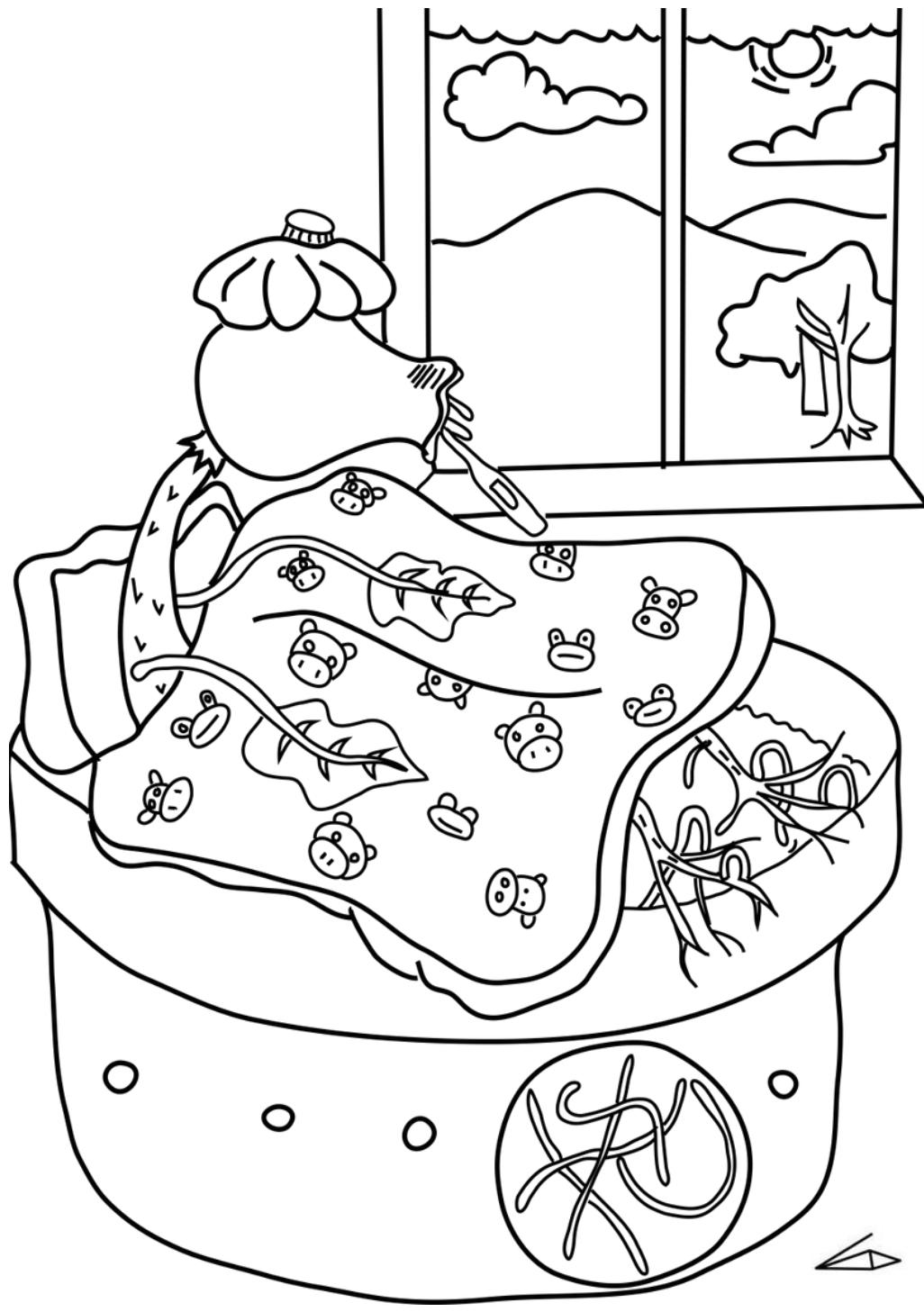

Apolônio

Xiphinema

Xókwín Xiphinema ó sinyé mè! Mì túwùn qò vɔ́ n xíxá lé qésú nó qó nyikó à?

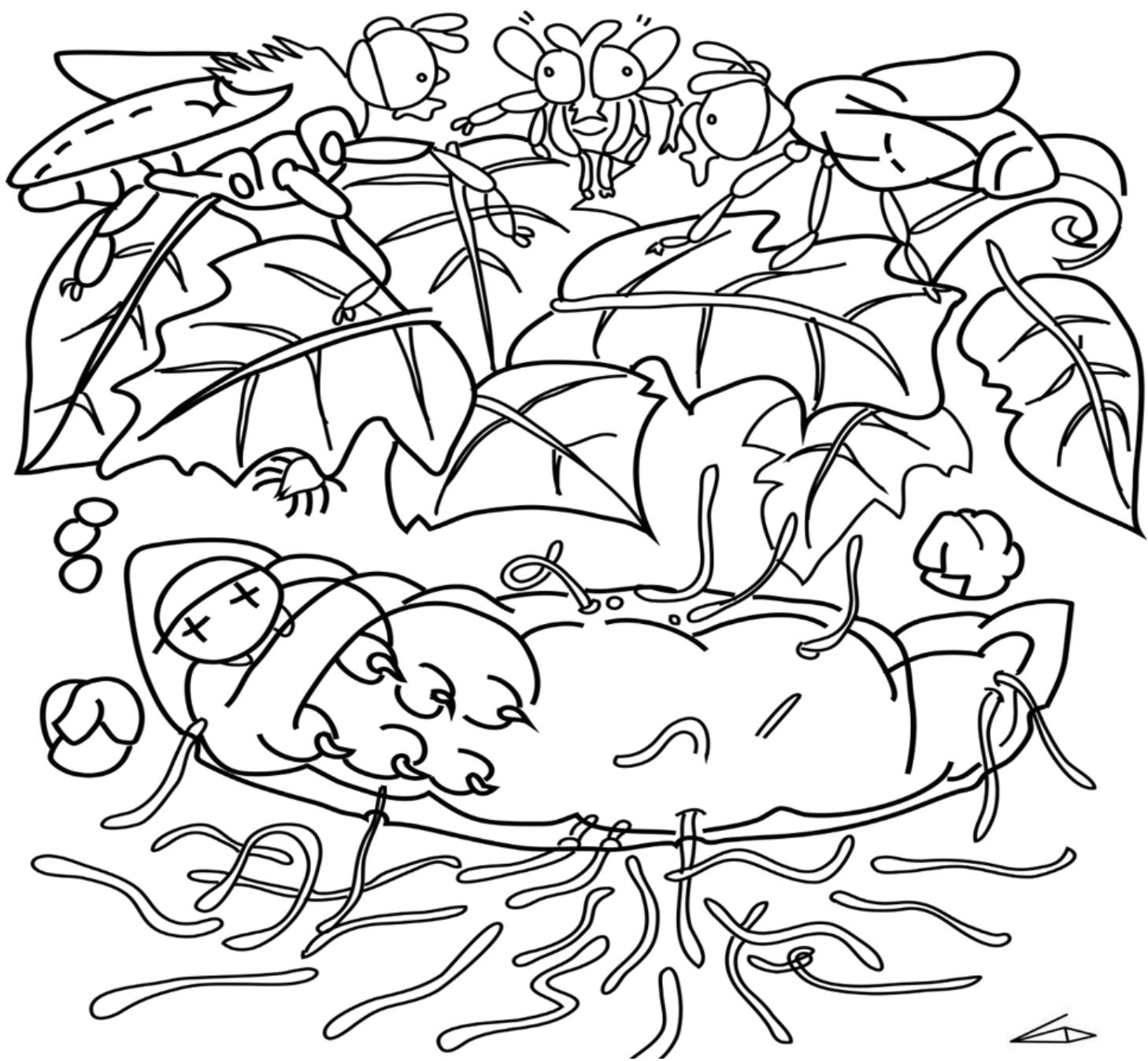
Đò glékì gbè xoxó ó mé ó, Xiphi sín tínmè nyí nú e xwíqí gá dínhún e. Xiphinema lè nyí vɔ́ n é nó qù atín lè e. Yě qó aqu dokpó bò é cí gá dínhún. Xlè éñó ó zón bò nú dóbátó lè gbóbo zé nyikó dínhún éné ó nú vɔ́ n éne. Kpó aqu éné kpó ó, yě nó tón atín lè bó nó qù. Xiphinema qélé tûn lobo no qó aqivé. Yě hén ó, yě na dó aqivé éné ó nú atín lè. É ná zón bò atín lè ná j'azòn tawùn. Afonyó bò nú dóbátó lè kpó gblèsí lè kpó mó wlènwín bó nó dó glón alì nú azòn éné lè.

Y eux (*Nukún*)

Hwèqélénú ó, nùvídqogbè lé nó cikò nú mè. Yě nó tón atínsínsén lé lobo nō hén atín lé gblé. É nyó bò nèmatódù lé nó d’alò mī bò è nō dó lizàxá nuvídqogbè éné lé. Nèmatódù nō túùn qò nuvídqogbè qò fíné có yě ká qó nukún ā. Wū jónú e sè wā n gblégble kpó nuqévo lé kpó wè yě nō zán.

Nú nèmatódù lé qò kpеві ó, yě nō byó nū e ná wá bló nuvídqogbè ó mè. Vō n kpевí lé nō gbàkún dó akpò éné lé mè. É cí mò o, nū éné lé nō húzú nuqúqú nú vō n lé. Nèmatódù lé nō qò jiji wè bó nō qò kpósú wè kaka yijè hweenù nùvídqogbè ó ná kú e! Nū cí mò ó, mì hén ó, mī ná nyanxé qò jìnukún mítón lé jí kpódó vō n e qò gbè lé kpó mà zán` atínkén sín. Nū e è nō ylóqò zalixanū kpódó alinyánú gbetón lé kpó e né.

L è b r e s (***Agbànlín***)

Agbanlín lé kpó só lé kpó qó cícá. Tàn dagbè dé tîn dó nèmatódù, gbèmé kánlìn hwèkán qó wú kpó só lé kpó téntín. Nèmatódù kpèví dé tîn bó yí nujlékpò Mm afòwè (400), *Halicephalobus gingivalis*, bò yě hén ó, yě na vúnblá agbanlín lé kpó só lé kpó gbòn akpa, nù kpó awòntín kpó mè. Nu yě byó xò yètón mé ó, yě nó sà gbòn hūn kànlín lé tón mè lobo nō wá yí tón jè, ali n̄ fíjó kpó fònkká kpó mè bó nō gbákpe bléwún. É hén ó, é ná yawū hù agbanlín kabī só ó.

Nú è yawū bó mó ó, è hèn ó, è na yawū gbò azòn agbanlín ó kabí só ó tɔn. Am̄o éè mè gege má túwùn tawun nèmatódù kpèví éné ā ó, vɔ̄n kpèví éné nō sinyétà qò atínkén sín nukòn lobò Agbanlín wā móñó ó kpó só lé kpó nō nyí kúkútó.

MINI LEXIQUE

MOTS	EXPLICATIONS
Français	Fon
Abysses d'un océan	Fí e yido táùn qò xù mè e.
Acarien	Yě sékpó hwendo yégetete lè tón. Yě hwè lobo nó kánđu atín lè lobo nò do gbón nuqúdqú e qémè lè.
Algues microscopiques	Yě nyí amà nukún má mò bó nó nò tó mè
Amphide	Nu e nò zón bò vo n lè nò sè amì gblégblié wán qò ayi yètón jí e.
Bactéries	Nùvídøgbè e nukún má nò mò a bò yě nò nò ayikúngbàn kabi nu qevo lè mè e.
Baie rouge ronde	Atínsínsén vòvò e xè lè nò yiwa nná e
Biodégradation	Nu e qò ayikúngbàn jí e sín nyinyò.
<i>Caenorhabditis elegans</i>	Vò n alòkpá e è nò za n qò nùdóbíbá líxó e.
Chenille	Tran
Coléoptères	Nùvídøgbè e nò qó awà sinyésinyé wè é.
Collemboles	Yě cí nùvídøgbè lè qóùn bó nò zón bò nu nyinyò lè nò gbígbá dó kómè.
Compost	Zukó e jújo lobo húzú jè nù nùqúdqú nù atín e qò ayikúngbàn jí lè e.
Échasses	Nu e jí nù nò nò e
Espèce	Nùdídá éé tñin bó qó nu e xlé yémè e nyí qokpó ó lè e. Yě hén ó, yě na gbakún. Wěmà éló mè ó, è na yló yě qò gbëtá.

Excroissances	Yě nyí nū bó nō tédo agbaza wú bò vó̄ n nematódù délé nō zán bó nō sètèn ná
Filtre à café	Wémá e nō xwí kafé cákítí hén e.
Fossile	Zizé e nō qò nuqogbè wútú e (atín kabī kànlìn wú).
<i>Halicephalobus /gingivalis</i>	Nyìkó e è nā vó̄ n alôkpá dé lé e.
Hermaphrodite	Mè e édqokpó ó qó súnnúxwè kpó nyònú xwé kpó e (é nyí asú bó lé nyí asì)
Les vers ronds	Vó̄ n xixá, nû è sén è qó wè ó, é nō xá.
Luminescente	Éé nō tá myó e
Méduses	Jlòkokomé kplékplé e kanlin e qò tò mè lé nō kplé e
<i>Myrmeconema neotropicum</i>	Vó̄ n e nō nò ayisinzèn sín xomè e bó nō mòtèn dó hwí í e.
Nématode	Vó̄ n xixá bo nō hwè nò nukún nō sìxú ó ā. Déhé tîn bó nō dìgà.
Nématode à kyste	Vó̄ n e nō bló nutíté dó atíndó lé wú e.
Nématode du "vinaigre"	Vó̄ n xixá e è nō ylóqò vinenglí lé hén ó, yě ná nò fí e qó asídí e.
Nématode libre	Vó̄ n e nō nò ayikúngbàn jí bó mó nō wà nyanya nû atín lé ā lobo ká nō tódó nùvídögbe lé wú.
Nématodes à galle	Vó̄ n e nō dó aklì ledó atíndó lé
Nématologue	Mè e nō wā zō dó vó̄ n xixá lé jí e
Omemementales / Plantes ornementales	Atín e è nō do jláxmqdó ná e

Oxyures	Vɔ̄́ n e nó nò adəgbómè bó nó lé dó xomewlí mè lé.
Oxyurose	Azòn e vɔ̄́ n xixá ó nó dó adəvi xómè tón wútú e.
Parasite	Nùvídøgbè éé nó tódó nū́ gbedè qevo lε wú e.
Pathogène	Nū́ e nó hènnū́ gblé dó wū́ nú atín lε e.
Période de Jurassique	Hwenù e bésín lexwlé lī ví 201 wá 145có è wá mò hweenù mī́ dē e.
Photosynthat	Súklè e nò tónsín atín mè
Poissons Guppys	Hwèví kpèví éé nó nò sìn fífámé lε bò yě nó kplé lobo nó sèkpó sìnnukúnmè fí e yě nó mò nuqúdqú dē e.
Résine du pin	Hínhón e nó nò atín qélé mé e.
Résine fossilisée	Hindhón e è wlíboná sódayi e
Tourbillonnante / ourbillonnante	Nū́ e qò adā́n jí e
Vaisseaux lymphatiques	Yě cí kán e mè hùn nò gbón e qóún. Amṓ, sìn wewe kabī́ koklójó qóún wé nò gbòn yě mè.
Xiphinema	Vɔ̄́ n aïòkpá e nò tódó nùvídøgbé dakaxótó wú bí nò d'azòn yě lε.